

Көглтин Дава
ТААЛВР

КӨГЛТИН ДАВА

Т Э Э Л В Р

ШҮЛГҮД

ЭЛСТ
ХАЛЬМГ ДЭГТР НАРНАЧ
1983

ББК 84.3 (Калм.)
К 886

Кугультинов Д. Н.
К 886 Раскрытие: Стихи/ — На кал-
мыцком языке. — Элиста: Калмыцкое
книжное издательство, 1983.—108 с.

В сборник вошли новые произведения,
отражающие лирико-философские размышле-
ния автора.

К $\frac{4702240000-019}{M 126 (03)-83}$ .33—83

84.3 (Калм.)

© Калмыцкое книжное издательство, 1983.

ЙӨРЭЛ

Ах-дүүнршн элглсн,
Алдр өөнөн темдглсн,
Советин келн улс
Соньн иргчдэн ицж,
Жирһлэсн байр күлэж
Живртэ хөөэн уктжана!

Урһжах сээхн жил
Урһцар фазр бүтэтхэ,
Күн болһна санж
Күцсн күслһнь күцэтхэ.
Олна цаһан седклиг
Оһтрһу бичэ харлултха,
Төрскн орн-путгдм
Төвкнүн амулц цецгртхэ!

Лондон, Вашингтон, Бонн
Лавта уга болх,
Падрсн түүмрин зальд
Помпейин үмснд хүврх!

Назрин альд болвчн
Наицхари хайрдг бомб
Күмин харар одачн
Кегдж күцэгдэд уга!

Нашута акад үнн:
Назрт атомн бомбшн, —
Кемр нег захд
Кишигтэ жирһл дүрклхлэ,
Дахж түүг цуг
Делкэ дүрклдг болхла —
Кишг герлтж орчлц
Кезэнэ дүүргх билэ!

Түрүн атомн бомб
Төрүц хайшговди гисн—
Бий дсерэн бидн
Бомб хайшговди гиснлэ
Эдлинь нарт делкэн
Эмти цугар медиэ,
Талданар зуг түүг
Тээлснэ эндү гиснэ.

Нег ээмшгэр эндрт
Нарт делкэ келкэтэ.

Таасгдв, эс таасгдв,
Талдан хаалһ—хаалһата.

Арһта болхла, би
Минь эн ухаг,
Америкийн өдгө президент
Рейгана толһад бичкхи,
Мендд харшилдго молекулярн
Ракетар орулх билэв.

ИРГЧЭН ХАРСХМН

Өрүһэр радио сонсчкэд,
Өдрэ газетни халхсар
Нүдэн өтрлж гүүлгэд
Нартын бээдл бүрткнэв.

Жирн наснаннь дамшилтар
Жирсен мөрмүд заагас
Хол биш иргч
Хархар уралаи гүжрнэв.

(Холнь минн бишиг
Ховдг седклэри темдглнэв.)
Манһдур юн болхинь
Медхэр эндр зүткнэв.

Харсен делгэтэ газетни
Халхс, минн хэлэцд,
Хаһлж иргчэр тэргдсен
Хавра һазр болна.

Күмни онц-онцини,
Нүдид эс үзгддг,
Кесн үүлнн эки —
Нуувчиннэр дүүрц уутта.

Нартын сидтэ эзи —
Нүди уга тэрэч,

Алхц болһндан тотхж,
Альхан дүүргж атхад

Цацад тэрсн йовдлмудас
Цаг юуһинь урһана?
Буулад мөрмүдин көрснэс
Бултаж юн шаһана?

Нартд харшлх
одадан
Нилх жульжуха гиһижәнү?
Йиртмжд хөв белглх
Йөрэлтэ йовдл киһлжәнү?

Хорлх юмиг — хорахд,
Хээрлх юмиг — өскхд,
Нүдэн неһэд угаднь
Нөкд болхд амр.

Сагин эк уульдгог
Сээнэр баһасн медлэв.
Уханань
икдүлдг шилэр
Урһцур өкэж шилтнэв.

Күмни күлэсн хөөтэс
Күңшүн үнр һарв.
Ур, утань — медгдхш.
Уужм өөрнь — йилһрхш.

Наси ирэд ода
Нүди муурсмб, аль
Ундсн иргч түүг
Утаһарн хорсхаж өвдкәсмб?

Хооран газет тэвж
Хол баһ насаншь
Үрүдлһтә цаг өмнән
Үзж
Һашу дөрнөв.

Күн болһнд
сансан
Күргж келхәр шинднөв.
Ундснг
нилх деернь
Унтрахми гиж дууднав.

ЧЕЕЖИН ҚИЛӘСН

Әмтә тоотыг хорасн
Әәмшгтә дән тэгснәс
Дөч шаху жил
Давад уга болв,
Эв-төвкнүн партд
Эн өдр күртл
Орман олж бүүрләд
Орчлң хээрлсн болв.
Күмн, түүг харх,
Күчтә каа тәвв.
Дәәнн әәмшгтә бәәдл,
Дәрнн күңшүр үнр
Үзж соцсад уга
Үй туужд төрв.
Иим, дән уга,
Ик завср үүдв.
Болв эн завср
Байр нанд белглхш.
Өвдкүртә нег санан
Өр і зовадган уурхш.
Эв-төвкнү харх
Эндрк күмнн каа,
Негт сапермуд мет,
Негхн эндү кек.
Нагасаки, Хиросим балһснд
Нартын дарук дән
Омаһасн унхларн уульснь—
Орчлң догдлулж чичрүллә.

Зуг нилхэсн тер
Залу болчкесн цаглань—
Дэ үзсн үй
Делкэд дэж олдшго,
Түүнэ бээдл үзснь
Туужд герч болшго.
Бадрж сөөһөр шатсн
Берлинэ хар утаһар
Сүл дэн маднд
Сүүлэн үзүллэ.

ТОДЛВР

Нилх бичкдүд экранд,
Негт захсн мет,
Усн деер шалвачж
Усчад наадсннь өврв.

Йовад уга бээж
Йосндан, дөң угаһар,
Булхад, деегшэн һарад,
Байрлж дөгсннь үзж,

Оли зүсн уха
Ода дотран ухалв,
Кезэнэ өцгрэд давсн
Кесг йовдлмуд сангдв.

Күүнд усчдг даслһн
Күнд бишннь мел
Нилхснн наад харж
Нүдэри лавлж батлв.

Наснаннь эклцд эврэн,
Көдүтэ бээсэн медхшнв,
«Нохан сүл» һолд
Көвүдтэ өөмдг билэв.

Өрүнэс асхн күртл
Өдрин дуусн бидц,

Усн дор кен
Удан бээдж гиж,

Кендрлго нурһи деерән
Кен көвдж гиж,
Дөрлдэд дөгж цаг
Давулж хэрдг билэвди.

Гесн өлсэд мадһиғ
Гер талагшан көтлхлэ —
Айстан цаг үрәснд
Аавир шооддг билэ.

Кен тһиғхд усчдгиг
Кергт тоолдг бээсн?
Эм усчлһи цагтан
Аврхиг кен сансн?

Боожун бичкдүд экранд
Булхад һэрэдж дөгнэ,
Болв мини уханд
Буслсн Днепр үзгднэ.

Тенд, энд, өөрхид
Товни суми луржһина,
Төвлж хайсн бомбс
Төгэлнд унж хайрна.

Нернь сө гихэс,
Нарта өдрлэ эдл,

Аһу герлтхси паранют
Аһарт унтрлго шавшна.

Усчж чаддгнь зөрж
Уралаи гүжрэд һарна,
Һазр көлэри тули
Һартаи бууһан өргнэ.

Автомат, пулемет сум
Асхад өмнөн цацна,
«Ура!» — гиж командир
Ууртаһар урмдж зацна.

Удан болл уга
Уси һоожси хувцта:
«Көвэ мана!» — гиж
Көвүд араһан зуув.

Дарук өрүнднь командир
Днилврин аш диглв...
Днеприн көвөһүр күшмүд
Дольган түлкэд һарһв.

Бүти цогцта кесгнь
Булхж тунад үкж,
Сумн биш, усн
Салдсин жирһл авч.

Усчдгиг эс дасси
Учр — үкл болж,
Баһ наста, зөргтө
Баатрмудын эмид күрч..

Ода уга болвчи,
Ормднь царц урһси
«Нохан сүл» хол
Наид оньдин эцкр,

Хальмг теегэс тер
Хол һазрур турглж;
Дольгань элгсч ценкр
Днепрлэ нинлси болна...

Тодлврин зокал сонын.
Төвкнүн цага зургуд —
Энкр үрдүдтэн усчдгиг
Эк-эцкнй дасхжана.

Хар тецгсин көвэд
Хөвтэ, байрта бичкдүд
Нарта чилгр өдрэр
Наадад кишгэн эдлжэнэ,

Талдан усна дольга
Тодлврасм сөцглэд һарһв,
Цуснас уласн көөсн
Цагиг өңгэри будв...

Эс күлэсн цагла
Эврэн тодлвр эм..рнэ,
Эрвжго учр сергэж
Алдр йовдлмуд босхна...

Нилх күүкд экранд,
Негт заһсн мет..

КҮҮКД УЛСТ

«А-а-а!» — гиж түрүн
Аман ацһаж хээкрэд
Кинһән авснаси ави
Көгшрж сүл кинлтлән,
Күүкд улс,

таанрт

Күми үрглждән дурта!

Эклцд —

эк, ээж,

Эгч, дү, амрг,

Ээвр, ээлт, түшг

Эцкр иньг,

даруны —

Делкән дүр оцһдарулдг

Дур манд белглдг,

Герләри жирһл сарулдхж,

Гергд болад мандлнат!

Әмтә тоотас йилһж,

Адусна тооһас һарһж,

Күцкл эрдмәри тадн

Күүһәр

кү

кенәт,

Цаһан сапата ухаһари,

Цецн хээртә зүркәри,

Цевр жөөлн седкләри

Цагин бээдл кеерүлнәт!

Кезэни кезэнэс ави
Ке еңсгсн дууһари
Күмни соңсвр таалх
Көгжмчин байр —
айс,

Орчлңгин өңг үүдэсн
Оли зүсн будгас
Зург үүдэх күслтэ
Зурачин олсн —
шир,

Үүмж, сансан күцэхднь
Үгмүд дутж зовсн,
Күмни седкл авлсн,
Күңкл шүлгчд —
үг,

Нартын бээдл ясрулх
Нуувч йиртмжин буднас
Насни туршт хээсн
Номтын хээри —
герл,

Күнд гиж сүрдлго,
Көлсэри цаг теткж
Күмниг уралаи көтлсн
Коммунизм тосхачирт —
урмд,

Орчлцгнн магтал, чимг
Ончта күүкд улс,
Жирһлд —
                                жилв болсн,

Жилмүдт —
                                нари болсн,
Ииртмжд —
                                ор һанцхн,
Евэгч
                                Тана
                                толь

Йөрэлтэ нариа толяс
Йилһрж нилчэрн үлнэ —
Одд, һазр йилһлго
Ончта нари дулалхла —
Тадн зугл
                                маанрт
Толярн белг кенэт,
Урмдт халу өгэд
Уралан иргчүр дууднат!

Эндр,
                                мартын нээмнлэ,
Эцкр минн иньгүд,
Тана сээхн өдрлэ
Тэвсн йөрэлнм сонсит;
Эв-төвкнүн батрсн
Эвдрл уга орчлд,

Гем-шалтг уга
Гер-бүлэри, цугтан
Кишгтэ-байрта йовж
Кинж хөвөн харит,
Гөцги сетрэ хартан
Герлэн өөдэн бэрит,
Мана ядси жирһл
Мөцкд дулалж герлтхит!

ЧЕЕЖ ГЕРЛЭР ДҮҮРНЭ

Бичкдүд сцен деер
Бинлэд дуулси цагла
«Билг» гиснэ утх
Бийнь бийэн йилһнэ.

Ил цаһан седкл,
Итклтэ цевр хэлэц,
Худл уга дурн,
Хусрн уга шэдн.

Өкэр сээхи чирэ
Өмнчи эргэд дурхла —
Өр цээж нари
Өдр көтлси болна.

Цениси ецгси дун
Цегэхи аһарт геглэхлэ —
Чилгр хаврин айсар
Чики дүүрэд байсна.

Чееж герлэр дүүрэд
Чидл немгдси болна.
Ухан сарулдж төвкнэд
Уктж иргч дуудна.

СЭЭХН ХАВРАР

Жилин дөрвн цагт
Жирһилин жисси замар,
Йиртмжин хээр эдлж,
Евэлднь багтж оньднн
Йовудан зөрүлдг билэв.
Ухаһан тэвж хаврар
Урмдж цаглань һазринн
Ундынь хэрүлж көдлхлэ,
Тер сээхн кемлэ
Теңгр бас хээрлхлэ,
Тег көкрэд шавшхла,
Хөн шимтэ ноһанд
Хурһн һадрта болхла,
Темэнэ бөкн хатурад
Тешкэж деегшэн өндэхлэ,
Үкр хотна гермүд
Үсн-тосар пилгүлхлэ, —
Алвтын улсин адгнь
Арһтан тоод орна.
Өрчэн күрдэлһж агроном
Өөдлсн нигт тэрэг
Нүдэри таалж илэд
Нертэ баатр болна.
Мана совхозин зоотехник
Малын дүр шинжлж,
Марзаж инәһэд, тишьгр,
Сахлан илэд, олд
Сар-нар белгленэ.

Эврэн бийм, зэрмдэн,
Эднлэ хамдан, итктн,
Бас медмжэн угаһар
Байр делдси болнав.
Эмгнэс нууж дотран.
Эвртэд бийэн тоолнав.

Би,
эн кемлэ.
Бийм шовуи болж,
Гентки нег цагт
Геесн эрдмэн олж,
Үүрмүдлэһэн хамдан жиргж
Үүмж дөгэд нааднав,
Соньнар цогц гингрж
Саанла эдл болна.
Аршан мет цевр
Аһарар ундан хэрүлнэв.
Һар-далваган делж
Һаңхж йовад, гентки,
Һуйдан шахад көшж
Һазрур чолуншң унхла —
Ки давхцж

Һолм

Кинт урсад одна!
Унж йовад цогцан
Угзрад далвган дайлхлам—
Нигт зекүн аһарар
Негт мөсэр метэр
Цогцм һульдрад деегшэн
Цеңкр теңгрүр дошна,
Седкл үзгдэд уга
Соньн байр дүүргнэ!
Серүл, зүүднэ хоорнд
Серл гентки гилвкв:
Һарм живр болад
Һазрас бийим өргжэнэ,

Күцэгдэд уга кесг
Керг, көдлмш, үүл,
Ээлтэ хэлэцэр таалси
Эцкр мшин үүрмүдм,

Насим нолад уга
Нээлт мусг инэмсклж,

Теңгрүр һаран өргж
Тендэс намаг дуудв,
«Шовун бишч!» — гиж
Шуугж шоодси болв...

Хэрү буушгоһар хагдж
Халяд одвзгов гиж,
Нөөртән сүрди чочад
Нүдән секэд орхинь:

Жирген живртирини дун
Жирһлин частр болв,
Нарна герллә шиляж
Намаг орнасм босхв.

АШ — КЕРГТ

Үйэс үйд келгдж,
Үрдүдт нөкд болж,
Үлгүрт тохрх, цещи
Үг би хээнэв.

Хээси минни үг
Олди гиж йовад,
Хэврһшэн хажис гиж
Орчлцгини аһуд геедрнэ.

Цуг күцси күслим
Цөкрлт угаһар хардг
Саһан минни чеежэс
Селвг саатулж өгнэ:

Күмни сурһмж тодл,
Келси үгд биш,
Кеси кергт аштнь
Кееһэн үзүлдми гинэ.

ХЭЭКРЛҮНЭ ЦАГ ДАВВ

Хотын программн тускар
Хээкрхми биш. Зугл
Көлсэн эрвлл уга
Көдлхми. Альд болвчи.

Ик дун ода
Иткл уга болв.
Ирх дшилвр маанрас
Ичр цугас некв.

Цаасна чирэ уладгог
Цаг кезэнэ медлэ.
Һаран тэвснэ чирэ
Һал болад улатха.

Учр тинм болснас —
Үгэн өгхиинь өми
Залу кевэр тоолчкад
Зөрж һаран тэв.

Альхан чамд зөрсндчн
Эмти ода ташчана.
Үгэн эс күцэхлэчи
Үздгэн теди уурх.

Хэрнь, үр минн,
Хээкрлүнэ цаг давв.
Көлсэри нерэн дуудулх
Кем ода ирв.

ЗАҢСЧНР

Көк теңгсин дoльган
Көөстрж көвәһән цокна.
Омун, зекүн салькн
Омган өскж үләнә.

Зуг, болзгнь ирхлә,
Заһсчир көдлмштәи бедрнә.
Шүүгүл юуһан хураж
Шүрүтә теңгслә бәрлднә.

Жилиг өдр асрдгиг
Жирһлин дамшлар меднә,
Жилкән өргж оңцарн
Жисәд уралаи зүткнә.

Зөрг, көлсн, шунлт
Заһсчин итклтә түшг.
Залху угаһар оңцан
Залж көдлсн — кишг.

Буурл теңгс зөөрән
Бардмнж өргәд үзүлхш.
Заядар бийүрнй өөрдснд
Заһсарн белг кехш.

Эндр, көвәһәс холд,
Эрднй заһсчла харһв,
Дәәвлсн оңц деер
Дадмг залуг үзв.

Хатмл хар чирэтэ
Хальмг захсч гүжрнэ,
Шүүгүлэн уснас татад
Шүүхэд захс йилһнэ.

Үүрмгинь өстхэ гиж
Усуур хэрү хайна.
Кинтид көкрсн фарари
Кинж гөлмэн хурана.

Бархлзсн хар үүлн
Баглрж тецгрт цуһлрна.
Көк тецгсн дольган
Көвклэж оцһц көндэнэ.

Өрүнэс авн ингж
Өдрин дуусн Эрднь,
Чингт, салькинд, боранд,
Чидлэн нөөлгө көдлнэ.

Зовлцта гиж эврәннь
Заячан захсч шоодхш.
Даарад түрсндэн бийэн
Дуту хөвтэд тоолхш.

Көк тецгс урдкарн
Көвэһэн цокж шуугна.
Хальмг захсчир шуиж
Хөвэц көлсэри делднэ,

ИЖЛИН БЕЛГ

Икрхг, бийрхг уга
Ил цаһан седклтэ
Ижл хол теегүрм
Иньгин нүдэр хэлэв,
Иргчинь цецн ухаһарн
Иткж, эврэинь усарн,
Инэж, цавдж цацад
Ицж белгэн төгэв.
Кесг зун жилмүдт
Кен услна гиж,
Түрү-зүдү үзж
Түцшсн хальмг тег
Усна дусал болһинг
Уктж бийдэн шингэв.
Ноһан өцгэр шуугсн
Нигт тутрин дууһар
Хээртэ Ижлд хэрү
Хаилтан өргж келв.
Хальмг таһһчин чееж
Хөвэр дүүрэд герлтв.

УХАН ЦОГЦМ —ТЕЕГЭС

Хальмг теегт урһсн
Хээртэ буудяг

НОМТ

Юунас үүдсинь медхэр,
Яс үйэрни салһжахшц,
Химийни элемент болһарнь
Хүв-хүвэрни йилһхлэ —
Теегт эс бээх
Талдан юм олиго!
Би чиги бас
Буудя метв. Зуг
Күн болхас биш.
Кемр би буудяһас,
Цогц, махмуд, турглсн
Цусарн биш, — һанцхн
Ухаһарн йилһрсн болхла,
Уханам уцг-йозур,
Юунас үүдсинь медхэр,
Яс үйэрни салһжахшц,
Хүв-хүвэрни йилһхлэ, —
Хальмгини жирһлд үзгдсн
Һашута, әмтәхтә хамгас
Һазрин туужд үүдсн
Байрта, зовлицта хамгас,
Бас нарн, одд
Багин хол цааһас
Харңһу герл хойринг
Хамднь семрж багтаһад,

Үкл эмдрл хойрш
Үрглжд шилэд татсн,
Өвдкүр, бахас үүдсн,
Өргмжтэ көгжмин айсар,
Урд, өдгэ, иргчин
Ууг ивтлж ирснэс, —
Мини уха үүдэснд
Мөн, келсим итктн,
Нань талдан юм
Номт олхн уга.

БИЧКНДК НАСН САНГДВ

Гилгр мөсн деегүр
Гингэр һацхж унси
Архайг, негт дэгэд
Альвлх дурнь күрэд,
Ээрэд, дор ормдан
Эргж өөдөн һэрэдэд,
Хальтри дошсн мет,
Хэлэц, седкл авлси,
Баһчуд өмнм ода
Байрта, хөвтэ наадна,
Хаврин эрвэкэ мет
Халяд, нисэд одна.
Тингжәһэд теди гентки
Теегим кееһәри магтси
Цецкр, улан, шар
Цецгүд болж үзгднә.
Көлднө, ботникд эрэслэтэ
Конькиннь, негт дотринь
Эрчкесн мотор бээхшиц,
Эзэн бийннь чирнә.
Гүүлгж йовад тули,
Гентки ормдан зогси
Зорад мөсн дурхлаһнь
Заль һарси болна!
Жисәни халта шулууд
Жилвән күцэд бахтси
Уйн күмни цогцас
Үлү сээхнө уга!

Зовх, түрх гиснэ
Захинь үзэд уга
Баһчуд, мана үрдүд,
Багарн энд амрчана,
Баһ насна хөвөн
Бүклднй күцэж авчана!
Эки түрүндэн би
Эднэ байрт багтж
Эн бээдлин шууганд
Эврэн орлцси боллав.
Бийиннь, кезэнэ өңгрси,
Бички насдан орлав...
Бат болтха гинһэд
Беш деер латасн,
Конькин бээдл һарһад
Кевлси хар модна
Ирэр болд сунһуг
Ирлцүлж суулһад татси,
Совхозд кендчи уга
Сээхи минн коньки
Нооси дулахи һосндм
Нэрхи сурар боолһата,
Анд һарси арнзлшиц,
Авад зули гинэ!
Моторта конькитэ баһчуд
Минн арнзл талагшан
Хэлэн мусг ишэж
Хэврһшэн өтрлж жиснэ,
Тедүкид һарчкад теди
Тачкиж ишэснь соңсгдца,

Негнь девлиим хормаһас
Наад бэрж татв:
«Аав!» — болж таньн
Ачм ормдан көшв.
Насари урд цага
Нанла эн цацу,
Эс медси улс
Икр гиж болхмн..
Өдгэ минн нүднәсм
Өвдкүр нульмс һарһв.
Өцгрсн бички насдан
Өр өвдж түңшв.
Өөрк баһчуд заагтан
Өнчи болж медгдв.
Эздүдин үрдүд заагт
Эндүһәр орж дөөглгдси
Бички ялчиг мет,
Би бийән хармив.
Байрта, шуугата эндрк
Баһчудас

акад нульмсан

Далдлж би эндәс
Даруһ герән темцв.
Өцклдүр өдрин байр
Өдгәд өвдкүр болдгиг
Медси бийм дотрм
Меекә зүркм хәэлв:

ТЕМЭГ БОТХИ СОҢСДГ

«Йовий!» — гиж закад,
Йоста ахлач мет,
Тавта бички ачм
Татад харасм чирв.

Бички ачиннь итклд
Байрлдг болвчи, тулгдж
Би дор ормдан
Бослго тагчг суувв.

Чирдэж көвүн бээси
Чидлэн харһж гүжрв.
Намаг ингж көндөхд
Наснь баһиг медв.

Зөв сурлго татсиднь
Зөрц би харшлв.
Бичкиэси эрк шилтлһилэ
Бичэ иждлтхэ гивв.

Эврэннь дур сунһж
Эркэр өссн бичкүд
Аштинь эн кемэси
Авьяс-заңган үүдэнэ.

Ачм нанур ода
Алцтрж өврэд хэлэв:
«Темэ хэлэй», — гиж
Тоомерлси дууһар сурв.

«Кемр чн дурлсан
Кехэр седж, зуг
Кергэн һанцхари бийчи
Күцэж чадшго болхла,

Дөц болх улси
Дуринь тевчж телнэс
Зөвшэл сурдми», — гиж
Зааж уха сурһв.

Буруһан ачм медсиг
Би ацхрж ода
Арһул ормасн өндөж
Адһл уга һарв.

Темэн татата терг
Тедүкид би үзв.
Бичкхи өкэр сээхи
Ботхиур ачм заав.

«Темэн ботхинг соцсхмб,
Темэг ботхи соцсхмб?
Келлчи», — гиж ач
Көвүнэси би сурв.

Инэж, нүдим хэлэж:
«Икиг — бичкнь», — гиж
Керсүһэн ачм медүлж,
Келэд зүрким хацһав.

Онъдин соцсврч иньгүдтән
Ода би уурлж,
Хурһдан хармил уга
Хамхртлнь чацһар цокв...

Хэврһдм зогссн та
Хэлэж мусг инәнэт.
Үгмүд цааснд даралдж
Үүдэвр бүрдэхинь күләнэт..

Тагчгт үзгүд хооридан
Түцшч шимлдснь соцсгдв:
«Эзнэ дурн — ялынь
Эврэн даах», — гилдж,
Намаг бурушаж эдн
Негндән һарсн болв.

Соньн юмби гиж
Саналдж би өврв.
Хэврһэс
тана зака
Хавлж шүлгән барлв.

«Тоң-тоң» — гиж
Тарлицтулж цаас цоохрдулж
Үг болһна утх
Үзгүд илдкж босхв.

Цоклһн болһнь —
сүртә..

Сээхлэ үшидэн намд
Дуртай?» — гнж кесг
Дотран алмацж сансндм,
Өдр сө уга
Өрчлэхэн гүвдлдж сурсндм,
Манд уга хэрү
Мини зүүдн өгв.

АЦАН

Ачнран үзсн гергн
Авалнинь тускар нанд,
Ө-һундлан илдкж
Өвдкүрэн нуулго келв.
Үүмж түүнэ келсн
Үгинь нульмси батлв.
Түрүтэ, герлтэ, зөвүртэ
Түүкэн төгсөн
напас,

Һашутаһар саналдж, гергн
Гемэн сурж тагчгрв.
Ээмэсн минн ээмд
Эврэннь күнд ацаһан
Хувацж тэвсөн медсиднь
Ханлт дотран өргв.

ҲАНЦ БИШВ

Эцкр, зүркидм бүүрлси,
Эврэ Һарлцси нутгасм
Төрүц оцҺдан, хол
Тушис орн-нутгт
Гентки өрлэ серж
Герэн, Төрскэн санв.
Хоорид үүдси уужм
Хоострулж чееж харлулв.
Һазр деер негт
Һанцхарн үлдси болв.
Мел тер кемлэ
Миши чикид ҺазаҺас,
Секэтэ терзин Һатцас,
Сошн, мана хотна,
Жигтэ шовуна дун
Жиңиж, жиргж соңсгдв.
Чеежин хариҺу талриж
Чилгртж седкл цегэв.
Өөрхи садн, үүрмүдэн
Өмнэн үзси болв.
Өрин цолви мандлж:
Өндр теңгрт бээтл,
Айта үирэри урҺмл
АҺар дүүргж көкржэтл,
Бахта дууҺарн шовуд
Байрар йиртмж дүүргжэтл,

Назр дээр альдчи
Наиц бишэн медв.
Өдр эклси герлэр
Өрчм талваж дүүрв.

* * *

Үшндэн, Төрсөн, эх болхла
Үрдүдэсн кишгтэ, хөвтэһинь
биш,
Үрүдж өшчрэд зовж түцшсннь,
Үзж энкрлэд зүркидэн шах!

Санлго һарһсн геминь тэвж
Сээхн экин седклэри таал,
Дэжнэс иргчэр чеежинь сергэж
Дурни цецгэ седклднь урһа.

ХОТНУРН ИРЛНН

Кесг жилмүднн хөөн,
Оли назр эргж,
Даарх, түрх, байрлх
Сольгдсн цаг эдлж,
Толһан үсн цаһаж,
Жирһлинн дамшлт шингэж,
Хэрү төрснн нутгурн,
Түүнэ халуу тачал
Дшилдг арһ чилэд,
Нисэд гилтэ ирлэв.
Элгн-сади, таньлмуд,
Бичкн наснам үүрмүд,
Мана хотна икннкнь
Авһиннм герт цуһлрв.
Чеежим байр дүүргж,
Таньв, эс таньв,
Кү өөлүлл уга,
Ах-дүүһән мет,
Өрчдән шахж мендлэд,
Деегшән орм заалав.
Цуһараннь чирэ, хэлэхинь,
Таньдг улснн кевтэ.
Намас эмәсн бээдлтәһәр
Үүднэ өөр, зәрмнь,

Сурсн бийнь көндрлго,
Яахан медлго зогсна.
Аштнь ирсн улс
Стол төгэлж суув.
Теди намас ода
Зэцгин соньнинь күлэв.
Эднэ элч болж,
Иткж намд даалһсн
Даалһвринь күцэхэр йовж,
Олн орн-нутгин
Бээдллэ таньлдсн би,
Үзсн, тодлсн хамган,
Нуулго һарһж келв.
Делкэд, минн медсэр,
Му һазр уга,
Альд йовдг болвчи
Төрски һазрин дүр
Цугас дота болад,
Зүрк экин дууһар
Бийүрн дуудна гихлэм,
Марзалдж, байрлж цуһар,
Хотнаннь «көвүнүр», нанур,
Жиртэ өвги талагшан
Хэлэж, ханлтын дулаһарц
Минн зүрк таалв.
Зуг, певчк бээжәһэд,
Нег агчм олзлж,
Авһм нуувчиннэр чикндм
Энд бээх улсас
Кен юуһинь зааж,

Эцкириннь пер шимлдхлэ —
Ормаж, өврж, дэknэс
Теднэ чирэ хэлэж:
«Цаг!» — гиж саналдв.

ЦАҢАН СЕДКЛИН ХАНЛТ

Уужмд, эжго наэрт,
Оли зун жилмүдт
Оньдши зовлиган мартлго
Уульжах бурхна Эkd,
Үй-үйэри сольгдси
Үрдүднь цецгэ тэвнэ.

Экиннь зөвүр хувацж,
Эв-төвкнү дуудж,
Өдгэ цагиг көлсэри,
Өргн цеци ухаһари
Өөдэн өргж туурулси
Өөрхи үүрмүдм аштинь,

Бурхна Экэс төрси
Баатрмуд болж һарна,
Эврэннь ээждэн теди
Эн бумб делдж
Цаһан ханлтын седклэри
Цаг кеерүлси болна.

Карловы Вары

ХУН БОЛН КҮҮКН

Тагчгт бишлһэл кеж
Тана тускар санхларн,
Кезэнэ нег таньлын
Келсн тууж саншав.

Цац нуурин уснд
Цаһан шавтсн хун,
Нөкд үүрэсн салж,
Намрар һанцарн үлдж.

Догшин үвлтэ теегт
Дала хортд заагт,
Арат, чон киитнэс
Авр олшго бээж.

Нег дэкж хувц
Нуурин уснд уһахар
Жөөлн зацта сээхлэ
Жим хаалһар ирж.

Гентки күүкн уснд
Гейүрсн нүдтэ хун
Үзи, эс үргенднй,
Үүмж ормдан зогсч.

Акад йовдлв гиж,
Алцтрж санад зогсчаһад,
Өрүлгнй цустаһинь үзж
Өр өвдэд дуудж.

Медсн бээдлтәһәр хун
Меекә зүркиүр усчв.
Күзүһән өмөрән суңһад
Күүкид өгсн болв.

Инәж күүки хунд
Иткенднь икәр ханв.
Жиң гиж зүкинь
Жигтә соньнар цокв.

Өрчднь әмтәхи, таалга
Өминь үзгдэд уга
Дулахн седкл төрж
Дуулх дур күргв.

Күзүдэд нурһинь илхлә
Көөрк, хун байрлв,
Негт күләсн иньгән
Нартд олсн болв.

Хуныг күүки төврж
Хотнури авч ирв.
Хавр күртл кишж
Харж шавинь эдгәв

Ижлдсн хун оньднн
Иньгән күлэдг болв.
Удад бээсн цаглань
Уульж доңдснь соңсгдв.

Күүки бас зэрмдэн
Керг-үүл харһад
Хотнаси уужм һархларн
Хунаи сандг билэ.

Чирэнь һуршиж харһурад,
Чеежинь уудьвр ээлж
Үүрэн үэтлэн эн
Үрүдж зовдг болв.

Хун күүки хойрин
Хоорндк ним иньгллһн
Хотнд өврмж болж
Холд зэнг тарв.

Хавр дэкиэс ирэд
Хальмг тег көкрж
Хамг живрти нисч
Хэрү ирсн цагла, —

Эдгсн хунаи күүки
Энкрлж нуурур күргв.
«Хээмнь, ода эврэн
Хөвэн ол», — гиж,

Төвшүн усна дольгаһар
Түлкэд гилтэ салһв,
Тернь хэрү эргж
Түцшч гинисн болв.

Сургульд орхар күүки
Сардан шүүвр өгв.
Хунан санж Элстэс
Хотнури адһж ирв.

Шуудтан, цээһэн уулго,
Шулуһар нуурур темцв,
«Хун!» — гнж жинциж
Хээкрэд күлэж зогсв.

Нууриин дундас иньгнь
Нисэд хурдлад ирв,
Хойр живрэн делгж
Хээртэ иньгэн теврв.

Күзүдсн хунын нульмси
Күүкнэ халхар һоожв,
Дарунь өрчэрнь дошад
Дорагшан хун унв.

Өврж күүки ээмэд
Өкәһэд иньгән хэлэв.
Бүрчг хойр нүднь
Бөкэд одсиг медв.

Хунын зүрки байрас
Хаһрад, көөрк, үкв.
Харһин алдад күүки
Хэрлго өөрнь суув.

Эс ирлцэн цусиг
Эндүгээр өвчтэд орулхла
Даарад чичрж тер
Даруны хорна гидг.

Хойр дурн, түүншн,
Хооридан ирлцэн угаһар
Негнәннь үклэр төгсдгиг
Нуулго танд үзүлв.

Эн туужиг санж
Эврэн тээлврннь олтн.
Ниндрнь эс таасгдхла
Нанд бичэ өөлтн.

***

Бичх цагнь ирхлэ
Бэрэнд бээвчи — бичхв.
Бичхэн эс бичхлэ
Бийдэн һундж ичхв.
Болзгаснь урд тегэд
Бичэ намаг адһатн.
Кемр шүлгим керглхлэ —
Күлццгү кевэр күлэтн.

ХУУЧНА ҮГ

Өдгэһини некврлэ ирлцүлж
Өцг-зүсннь хэлэхлэ,
Кев-яиздннь эврэннь
Книсквр айлһ өгэд,

Утх томаһиннь йилһж
Ухананнь көрнд күрхлэ —
Хуучи үг цугтан
Хөөтд нерэдгдси болна.

Өдгэ иргчд орад
Өмэрэн давж һархларн —
Күмни хурц үгэр
Күслдэн түшг кенэ.

ПУШКИН МАНА ЗҮРКНД

Кедү дуучирин нер
Кезэнэ цагас ави,
Гууж эврэннь халхстан
Гуурмж өргж хадһлси?

Теди дундас йнлһрж
Теегт негл нерн
Хальмг улсин халуи
Ханлтын герлд мандлна.

Күңкл шүлгиннь даранд
Күңкисн һурвхи үгэри:
«Теегин иньг хальмг», — гисн
Темдгтэ мерги зэцгэри,

Тооһари цөөкн хальмгинг
Тивин дөрви үзгт
Үни цаһан седклэри
Үзүлж күмнд соцсхла,

Зургимди цецнэр зурж
Зөвимди үрглжд күрглэ.
«Пушкин» гисн нерэн
Падрулж зүркнд делсклэ.

ҮРГЛЖИН УМШ

Цевр сарул тецгрт,
Цегэхн аһар һатцас,
Асхи болһн нанд
Алти герлиһнь бекэр
Бичси оддын сана
Би аңрхар зүткнэв,
Үрглжэс зэнглси хамгинь
Үүмж умшхар седнэв.

Одд зэрмдэн нанд
Онц-онцарн мандлж,
Цецкр тецгрин цаасид
Цецнэ бичж үлдэси
Күнкл шүлгүд болж
Күсл чееждм үүдэнэ.
Алькинь чиги теднэс
Алдлго умшхар гүжрнэв.

Соньн йовдл! Тецгрт
Солһтрси шүлгүд нанд
Үг угаһар, кееһэрн
Үрглжин сээх секнэ,
Герлэр чеежим дүүргж,
Гентки, соңсгад уга,
Авлта, өргмжтэ, байрта,
Айс деедэс хавлна.

Урд, өдгэ, иргч,
Ухандм неги болж,
Бээх, эс бээхнь
Бас билрэд нилж,
Онц бийнм хусад
Олна умшт хүврүлж,
Үүмси бийэрм одд
Үрглжинн хүв кенэ,
Үрглж, би дутхла,
Уга болх болна!

Тагчгар ханж, би
Тер шүлгүд үүдэси
Туурси күңклин нер
Теңрин аһуд хээнэв,
Жиндмин эрднь билгтнь
Жирһлэн нерэдж байрлиав!

ЭМД — ЭМДНРЛЭ

Соньн,
    күмн үрглжд
Соңсад уга.
    Үг
Күцкнүлэд соңсхж келхэр
Күцкл төрдг гинэ.

Түүнэ зарлси Үгнь
Түрүһэс ээж зулсид
Залху сурһульчд —
                    эсвшиц,
Заяни доһлид —
                    уулшиц.

Хоома күцкл хойрин
Хоорид нинлвр уга,
Худлын өмнэс күцкл
Хорахар оньдин босна,
Дажрлһна өмнэс оньдин
Дэ күцкл өскнэ.

Мана нерн болси
Маяковский тиим билэ!

Үиндэн
    билгэрн хурцлси
Үзгэн
    жидлэ эдлцүлж,

Үүдэлһнэ урмдта халууд
Үгнн батыг сөрж,
Урлан эрэ көндөж
Уралан шүлгч ишклэ.

Цевр хаалһар ирх
Цецн Үг күлэж
Чикэн сонртулси
  һазр
Чиниж оньган өгв...

Оһтрһу метэр күржшж,
Олна седкл авлж,
Делкэ
                                  гешткн
  дээвлүлси
Далан һалв метэр,
Удан үрглж кевтси
Уха
                                  тецгрүр өргж,
Урд
                                  соцсгдад уга
Үг
                                  шүлгт мандлв!

Күн болһна зүркэд
Күцкл шүлглэнэ
  Ревком

«Динлврүр, урала!» — гиж
Дуута бадгарн закв!

Иргчүр дууч бийнь
Иткж шүлгэн дахв!
Цагин сальк уктж
Цецн чеежэн делгж,
Күрл мөңгн хоңхшн
Күңкисн дууһан соңсхж,
Билгтэ, зөргтэ дууч
Баһ наснаси ави
Алдр революцд церглхэр
Алхж революцла шиллэ!

Ялд унхаси ээж
Йосна зааси кемжэһэс
Нааран-цааран харлго
Нерни төлэ зуг
Хоосн амари буцси
Фрондер биш,

уга, —

Эврэннь зүркид бээх
Ээлт, жилв, бах,
Цуг келн улсин
Цус мах идси
Зовлиц,

зөвүр,
һаслиц

Зөрж
шүлгтэн орулж,
Дажрачирин өмнэс босла,
Делкэн

дур

тосла!

Күмни зовлц Маяковский
Күцднй дааж медлэ,
Бички настаһаси ави
Бийэн саглхан мартж,
Өвдкүрнн хурц прт
Өрчэн тэвж шавтаһад
Олна төлэ ноолдж
Омг, зөрг олла!
Өөгдсн,

көөгдсн

улсин

Өшэ,

нульмс,

хэрүлх,

Байр көтлсн Октябрь

Бахтж

шүлгэрн

уктла

«Зүн көлэрн!» —

гисн

Закаһар баатрмуд алхла!

Цэкллһн мет шүлгүднй

Цагин омг болла!

Зууһадар,
                    нежәдәр
  хортан

Зөргтә
                    Үгәри
  хорала,
Үшнә цергч болад
Үргяжд
                    дууч
  туурла!

Хоома,
                    зуһудлһн,
  мекин
Хогинь таслхар бәрлдж,
Сүрдх, әәх медлго
Сулдхврта революц магтла! .

Алдр
                    революцин
  неквр,
Авъяс
                    седкләннь ирлцлә.
Ард түүнәс хоцрлго
Алхж дегц ишклә.

Тегәд чиги дууч
Туужин сурвр күцәлә,
Цецн

Ленинэ
зург
Цагин бээдлэс үүдэлэ!

Бурхи биш —
күн,
Билгтэ шүлгч бөкв.
Үгнэ —
үкл уга
Үрглжин хаалһд орв.

Маанрин даранд оньдин
Маяковский эмд, энд!
Жил ирвэс күнклнэ
Жирлэлэ хамдан менд!
Маяковский
дурта хотл
Москваһасн салжахмн уга!
Альд болвчи балһснд
Алдр дууч харгднэ,
Школ, библиотек, заводт
Шүлгүдиннэ айс күцкннэ!

Метро «Маяковский» дүринь
Мана сананд босхна,
«Үр Нетте» — кермшн
Үзлтэ площадь болна.

Урдкарн мет дегтрмүднэ
Урмдан геслго авлна,

Худл-хоомала ноолдж
Хөв олд үүдэнэ!

Күгдлэд өөдэн ракет
Күржцнэд ниссн цагла,
Күцкл дуучин шүлгүд
Космосур гүжрсн болна!

Шин дворец байчудт
Шинлц нерэдж делдхлэ —
Шүлгэри түүг Маяковский
Шунж өндөлһсн болна.

Жилвтэ,
                  шуугата,
                                  дуудврта,
Жирһлин иргэнд
                                  маанрла,
Эрүн цаһан санаһари
Аһар
                  герлтхэд
                                  сээхрүлж,
Эмд —
                  эмдирлэ
                                  мет
Алдр Маяковский күүнднэ!

АРКАДИЙ КУЛЕШЕВД

Белоруссин байр, зовиц
Билгэри күмнд күргсн,
Цецнэри үүрмүдиннь иргч
Цеврлж теднэри, Аркадий,
«Ях» гилгшго чи
Янад орксичи энвс?

Уга бэлж геедрсн
Урд, өцгрсн цагт,
Сээхи үр чамаһан
Саһаһари үзхэр седхлэри,
Ухаһан урмдж нискэд
Уралан хэлэдг билэв,
Эмдин өргмжтэ өдгэд
Эмтэ немдг билэв.

Ода болхлаг би
Онъдин, чамаһан санхлари,
Аркадий, һашута кемүр,
Ардагшан хэлэдг болв,
«Менд!» гиснд, чи
Мишэж хэрү өгшго,
Эмдин үг күршго,
Э-чимэн уга,
Тацх дүлэ нутгур
Тагчгар шилтдг болв,

Нөг хургин сүүрт
Намла күүндвр кехэр
Шулун-дулун бээдлтэ
Шудрмг журналист ирв.

Хөи, үкр, темэнэ,
Хальмг тацһини тускар
Сурврмуд урдаснь белдж
Соньмсч сурад мөшкв.

Мини келсн хамгиг
Магнитофонд буулһж барлад,
Бас дегц цааснд
Болһаж гүүлгэд бичв.

Хальмг литератур боли
Хотын программни тускар
Эврэнинь ухаһан келж
Элет балһсан магтв.

«Шүүжәһэд дурта гисн
Шүлгчән нерәдти», — болж,
Мусг гиж журналист
Мишәж даруни сурв.

«Тана эн сурвриг
Талданар тәвхлэ ним:
Седклининь дотр дүрнинь
Секәд намд үзүлти.

Зуг, түрүн харһен
Зүркэн кен секх?» .—
Бас сурврал хэрү
Би түүнд өгв.

Башрдж эмэен бээдлтөнөр
Баахи журналист босв.
Генн сурвр тэвсндөн
Гемэн намас сурв.

БАҢЧУДТ

Билгэн өскж гүжрэд
Бичэч болхар шиндсн
Баһчуд, танд нерэдсн
Бадгуд оньһж

мншн

Цөөкн эн уха
Цол олад умшнн,
Тана бичснэс үүдсн
Тоолврнн үг медтн.

Шүүж

дарлһш олж
Шүлгнн бээдл һарһж
Шууган угаһар зэрмстн
Шуд сун эрэлж
Белид тоолсн үүдэврэн
«Билгнн» ашт тоолнат.

Алдр дууч санлго
Алдад келчкесэр кесгнь:
«Алькчн өдр ядхдан
«Арвн мөр» гисэр
Эвдш: о болд зокал
Эврэннь көдлмштэн кенэ.

Гимнастикнн ормд босн
Гнжгэн маажад ухална,

Өдрэ зураһан күцэхэр
Өкэж цаас эрэлнэ:
«Гедргэн кевтж серлэв,
Гесэн иллэв, бослав,

Назаран адһж һарлав.
Һаран уһалав», — гисн,
Арви мөрэн тоолчкад
Амрхар ормасн босна,
Бичсэн умшл уга
Барлж барт белднэ.
Бас һундлтань —
тернь

Барлгдж олд күрнэ.
Болв барлгдвчн эн
Бадгуд,
үшинь келхлэ,
Билг гиснэ утхиг
Биллэд уга кежэнэ.
Нэри хурц үгин
Нээлтнн үндс кержэнэ.

Шүлглэн гиснтн
ухана
Шүүснэс чидл авдмн,
Ухан
жирһлин далаһас
Ууж
көрцгэн хацһадмн,

Жирһл
үрглжд сетрә
Жисәнәс
үүдж цецгәрдмн.

Йөрәлтә жирһлин шууганас,
Йиртмжин бәәдлин дүркләнәс
Өдгән цеци сәәхнәс,
Өргмжтә насна тачалас,
Урмдж шүлгән үүдәж
Уралаң шүтж зүткти!

УРДЫН КҮҢКЛМҮДТ

Би, урдын күцклмүд,
Билгэрн танла метклдх
Берк уха зүүжэхшив,
Эврэнь, заяч хээрлси,
Эрдмин кемжэ, итктн,
Эндү угаһар медиэв.

Болв, яһдг болвчи,
Бодад үнннь келхлэ, —
Кемр минн үрүдж
Кесг нүдэри үзси
Жирһлдм харһси хамгиг
Жилмүдин холас фарһхля,

Кемр жирн наснаннь
Кемжэнд тодлгдси тоотын
Зургуд илдкж делгрүлэд
Зугл һанцхи үннэ
Зака соңсч дараһарнь
Зогсаж таанрт үзүлхлэ, —

О Гомер, чинн
Одиссея, Троя хамгчи,
Минн үзси тоотла
Мисхлд дүңцүлэд хэлэхлэ—
Күмин илх цагинн
Килнц уга наади!

Никель, кобальт, зэснн
Нигтинь хээһэд олж
Норильск балһс босхсн,
Ар Далан сальк
Альхарн хальчлсн нанд,
Достоевский, «кинти герчи»,
Дегд үлүлж келжэхшнв,
Дулахн болж медгдлэ...

Билг-эрдмэри биш,
Би, үзж дшилсэри,
Жирлзсн жилмүд ачсн
Жирһлин күнд ацаһари,
Тоомерта урдын күнклмүд,
Төрүц таанрас дутшгов!

Үкл уга үүдэврмүдэри
Үрглжд үлдсн таанрас
Нартд эмд би
Насари эсго ахв,
Күмни жирһлин ацан
Күндэри танаһас давх!

Тана хөөн илдкгдсн
То уга медрл —
Хол космосн дүр,
Хиросимни халта харал,
Зүүндти эс орсн
Зовлц байр хамгиг,
Туужин эмтэх, һашу,

Толһадан дегц багтасн,
Билгэри тана олсиг
Би үзсэри күцв,
Дутасн күңкл, заяч,
Дамшлтар нанд өгв!

ӨНГРСН АКТРИСИН ДУН

Эмтнэ седкл таалхар
Диктор иигж зарлв:
Эгрси алдр актрисин
Дуунинь ода соцсти!

Агчмд, миши уханд,
Өнгрси цаг сангдв.
Алдр дууч—сээхлэ
Эмдэр өмнм үзгдв.

Асхрси герлин гегэнд,
Килиц ут платъта,
Алти сувси хойрар
Кеерүлси эвтэ харан,

Соцсси маанрур татад,
Көркхилэнь ирлицж геглзси
Сээхн дууһарн тер
Көгжм дахж дуулла.

Жирһл, генткн, сольгдад
Санси, күцси хамг
Жигтэ кеөһәр күңкнэд
Седклм байрлж нислэ.

Таньдг дун ода
Аһарт дэкиэс ценив,

Тагчгар, тодлвран сэргэж,
Айсинь болнаж чицнэ.

Уйдж минн чикид
Дурна дун жининэ.
Урд сонсон айс
Дуудж, урсч асхрна.

Зуг, минн зүрхн
Чикнэс чидлтэ болна.
Зург болсон сээхлэн
Чирэнь өмнм торлзна.

Цогцүдт булхж, хээрцгт
Көшсн бээдлнэ үзгднэ.
Цогцасн салсн дунь
Көндэ аһарт күцкинэ.

Эзнэнь седкл, кэркхилэ
Ниицж, эмдэри — эмдин
Ээлтэ зүрк авлсн
Нигтэр геглзсн дун

Цогцасн салсна хөөн
Эмд бишнэ медгднэ.
Цагин холд, бийнчн
Эгрсн жилмүд босхна.

Чинн, кезэнэ бөкрсн,
Уга жирһлин һашуһар

Чееж шатаж хоосрулад
Уйдулж үкл санулна.

Кемр искусств байр
Күмнд хээрлх болхла —
Эмдрл уга дун
Эмтнд кергог батлна.

Кен болв чигн
Ксээнэ нег цагт
Келсн үгнь, бас
Толһаднь, нег агчмд,
Торлзсн түүнэ санаһь
Төрүц цагт геедрдв?

Аль, төрснэһь хөөн,
Алдрж хооран нисч
Аһарин умш заагур
Үрглжин аһу темцж,
Үүли, одн заагт
Үлдж мөңкрлт олдв?

ТЕҢГСИН УРҮМЛ

Налвин хөөн тенгс
Нацхж эрэ киилнэ.
Гемэн сурси мет
Герлитсн усари мишэнэ.
Оли зүстэ эмдрл
Ормасн көндрлго кевтнэ.
Усна цегэхн йоралд
Урһмл нигтэри көкрнэ.
Хадад тер ноһаг
Хурах дурн күрнэ.
Ховдгар түүг идэд
Хөн тарһлх болна.
«Өли күүнэ уханд —
Өдмг» — үлгүр саигдв.
Теңгсин урһмлур шилтж
Тагчгар дотраи шэв,

ҮННЭ БЭЭДЛ

Делкэд бээх хамгин
Дееркиншь нүдн үзнэ.
Дотр бээх үшинг
Далдлж йиртмж нууна.

Кемр үннэ утх
Күцднь медхэр седхлэ,
Көрсн дорк түүнэ
Көрц ухаарн илдк.

Үзхэр седсэри биш
Үннэ йоста бээдлиншь,
Ицсн чини седкллэ
Ирлцв, эс ирлцв,

Бээсн кевэрнь үзж
Бийдэн сурһмж ав.
Чинринь өөдлүлхэр, ясхар
Чн бичэ дав.

Хар, чидл, кеермж
Худлд кергтэг бодл.
Кеермж, чидл — үшнд
Кергог сээнэр тодл.

ХАРАДАН БИЧГ

Цаси хээлж усар
Цандг нур дүүргнэ,
Көвөһэрни хулси нигтрж
Көкрэд деегшэн өөдлнэ,
Бултаси ноһан адһж
Бүтэж тег шавшна,
Намчлси хаврин кем
Нарар өдр дүүргнэ.
Цевр чилгр теңгрт
Цервж шовуд ниснэ,
Толһа деер өндрт
Торһа айсан геглзнэ.
Хальмг зүркинд эцкр
Харада халяд дөгнэ,
Живрин үзүрэри теңгрт
Жирилһж бичг бичнэ:
«Жириһти! Байрлти!» — гиж,
Жисэд аһарт альвлна.

ТЕГ ШАВШСН КЕМЛЭ

Ардаг үвл үлдэж
Амулц мөнд, өлзэтэ,
Аһарин арша кирилж,
Аһурсид байр хээрлж,
Тенгрийн цэцкэрлэ ниилж
Тег шавшсн кемлэ, —
Делссн седклэри дуулж
Делкэ төгэлж ниснэв.
Мел эн кевэри
Мөңкд бээх болнав.

Уйн нэрхи ацмудас
Утулц хамтхаси саржцна.
Седклин ацмудт, зуг,
Серглиц санаи тагчгрна.

Аһарт архайшц һаңхж
Ацмудас хамтхаси унна,
Нүдид чинхлзж дүүрсн
Нульмен унлго мелмлзнэ.

Цагнь ирхлэ тецгрэс
Цаси тегш унна.
Алти делкэд хөв
Алс авад күртнэ.

ТҮРҮН ЦАСН

Урд түрүн цасиг
Уктж байрлдг билэв.
Альхнаси, ложинад хээлжэх,
Архайг доладг билэв.
Иньглен цаси үнрэн
Иргч зэңглдг билэ.

Эндр, терзэр хэлэхинь —
Эндэн цээһэд цаһаж.
Кезэ йиртмж көгшрэмб?
Кенэс түүг сурхмб?
Үүмен нанд цаси
Үдшэлһ зэңглен болна.

НЭЭЛТ

Шатси теегин көрси
Шарлси үүмси болад,
Худг нуурин усн
Хагсч уга болад,

Мал эцэд цацһж
Мээртэд түрвзго гнж,
Хур, чнг угаһар
Хавр эклси цагла,

Зүн үзгэс салькн
Зогслго хүвсхж аздлад
Тоосн, шуурһ өскж
Тег дорацулси цагла, —

Негт минн гемэр
Нарт нигжэси болна,
Ялла харһси мет,
Яахан би медхшив.

Болв, һанцхн нээлтм
Баатр чидмг залус,
Дацһдж жолаһан алддго
Дамшлтта теегин эздүд.

«Кениг дурасмч?» — гиж
Керлдж экинь хээкрв.
Күүкинь мусг инэж:
«Кен медхв!» — гив.
Күмсгэн өргж эцкинь
Кулс күүкинүри хэлэв,
Эс соңссар тагчгар
Экинь саван арчв.

ҮГИН ДААЛҺВР

Үг

кемр түүг
Үүлэр эс дүүргхлэ
Үлэгдэд уга кегдх
Үмггдсн шар гинэ.

Кемр мана хургудт
Келгдсн хамгиг цуглуулж
Болзгтан
                авсн даалһврмуд
Болад
                күцэгдснд тоолад,
Үг болһниг
                даалһврарнь
Үлэһэд дүүргхлэ:
                                О—О—О!

Йиртмжд үзгдэд уга,
Ядери энергийэс даву,
Төрүц шини энергий
Туужиг
                цар тергиэс
Ракетд суулһж
                шулудулад
Рейганиг уулюлх билэ!
Нашутаһар тер
                бэркрж

Наран өргх билэ!

Тоолад оркхинь:

А—А—А!

Толһам алти болна!

Ухалад оркхинь:

У—У—У!

Уульх дурн күрнэ.

Үгмүд керго.

Үүл кергтэ!

Үш.

ХОЙР АРАТ

Арви минутд Манж,
Ардагшан стрелк эргүлчкэд,
Адһл уга, зуг
Акрмдж орж нрв.

«Дэкэд удвч? — гиж,
Дууһан ахлач чаһрулхла —
«Ода чиги..» — болж,
Ормаси бээдл һарһж,
Хулхалси цаган Манж
Хурһарн частан үзүлв.

«Арви минут бээтл
Акрмдгчи юмби?» — гиж,
Аратшн жуук мана
Ахлач Манжинг шахв.

Тави дуунад гүүлһнд
Тасрад чемпион болси,
Күрдһр өрчтә Манж
Күцгдэд бэргдэд бээв.
«Мини буру» — гиж,
Менрж гемән сурхлань —
Эмти инэлдхлә — дахад
Ә угаһар марзав.

«Хәрнь, тер!» — гиж,
Хоолан ахлач ясв.

Өцклдүр бийнь захс
Өдрин дуусн бэрчкэд:
«Дуудулла!..» — гиж келсэн
Дотран инэж санв.

МЕДХД КЕЛ

«Бив» гиж санчкесн
Бички ухата күүнэс
Саглж хол йовснас
Сэнь, үшндэн, уга.

Тер йосндан бийэн
Төгэлц улсас үлү
Эвртэ цецнд тоолад
Эмтн бийлэнь эдлэр

Түүнэ эрдм эс
Тоолж үйлснд һундад,
Түлкэд, чичэд цугиг
Тарачкхдан маһд уга.

Бас нег мунь —
Буру һарһжанач гиж,
Ца-нааһинь олж
Цээлһж келсн цагла,

Чини үг медм
Чимк тома уга...
Түүнлэ зүткж цүүгсн
Тус уга йовдл.

Медхд үг кел,
Мергид —гөрэс шах.
Хэрнь, тегэд түүнэс
Хол йовсн дсер.

ТЕМДГҮД

Цугиг медчкел бээдлтэһэр
Һанцхн эврэнш седсэр
Насан давулхар шиндсн —
Ухан татуи темдг.

Онц-онцд туслхар
Күмн эврэнш туужан
Зун жилмүдин туршт
Көлсэр, цусар бичсми.

Адусн чиги йиртмжд
Седсэрн бээжэхми уга.
Цаг үүдэсн зокал
Түшг тедид болна.

Аав-ээжин селвг —
Дамшлтын алдр зөөр.
Түүг эс олзлсн —
Дуту хөвтэн темдг.

АЦАН

Кү меклхэр седснь
Күнд аца даана.
Мек хөөннь бийншь
Му уха заана,

ТУША

Кесгнь олна керг
Көдлмшин цагла кенә,
Тус күргхин ормд
Туша тернь болна.

ЦАГ ДИГЛХ

Күцснэнь үлү, дутуг
Күчрдж бичэ тоол.
Чини буру, зөвиг
Чикэр цаг диглх.

ЭВРЭН ЯЛЫНЬ ДА

Эндүгөө бийдэн авч
Эврэн ялын да.
Күндиг гөцгүүлхэр седж
Кү бичэ за.

Тингсн чамд ашгнь
Тоомсрта нер өгх.
Үнд нерэдсн жирһлдчи
Үлү үздгнь бөхх.

ИРГЧИН КЕМЖЭНЭР

Өдгэ цагин диилвэрэн
Өнгрсэр бичэ кемжэл.
Иргчин кемжэнэр тоолж
Ик-баһинь дигл.

КИИЛЛҮНИ ҮН

Минутын салврса кизэр,
Мисхлин нисса умш,
Киидэн үрәса агчм, —
Кииллүни нег саам!
Күмни жирһлин кемжэн
Күццдэн эднәс үүднә.
Цаг чилса хөөн —
Цань юмн уга!
Эн хамгиг санж
Эргидэн болһаж хэләхнә —
Күүнә оньг эзлвчн
Кергтә негчн зәңг
Бийдэн эс даасн
Билг уга шүлгүд,
Әмдрлин цаг хорасн
Әмн уга үгмүд,
Әмдин жисә хорасн
Әмшгтә хортид хүврнә,
Күүнәс кииллү буласн
Күчр ширгәс үлнә!

* * *

Кенэс болв чиги,
Кемр сурһмж авхла,
Мел сээһинь ав —
Мууһинь бичэ көндә!

ИЧРТЭ ЙОВДЛ

Эн йовдл һанцхи
Элстд биш, бас
Селэдэр чиги эс
Сохрнь үзсн болх.

Асхи шидр һаза,
Арви зурһата-долата,
Ичрэн гессн зэрм
Икрхсн саната көвүд,

Ууснасн давуһар дээвлж
Уулыңсар йовснь харһна.
Арви метрт теднэс
Аһар эркэр кацкнна.

Үнтэ сигарет оочдан
Үзүринь наалдулж кевэд,
Зелнж одсн нүдтэ,
Зерлг аңгин авцта,

Гүвдлдх кү хээж
Һарнь жаһшсн бээдлтэ,
Чилшго му үгэри
Чикнэ соңсвр өвдкэнэ.

Хаалһдан кү көндөлго
Хара йовсн бийнь,

Чирэһинь үзсн күүнэ
Чеежд жиһүр хутхна.

Зуг эдн тнигж
Заядан төрүц йовхш.
Эрки биш зөрлцсиг
Ээмэри шудрад һарна.

Эс гиж шуд
Эмэлго модьрунар түлкнэ.
Кемр эднэ хаалһд
Күүкн зеткрэр харһхла, —

Бийсэснь даву чидлтэ
Баахн залу болну,
Аль, хөвэр, милиц
Аашснь тедүкнд үзгдвү, —

Тнигтл согту эсрмүд
Төрүц ичрэн геенэ,
Күүкэр зооган кеж
Келхэн келж авцхана.

Альдас баһ наста
Эсрмүд нааран ирсмб?
Аль хоран күргхэр
Америкин ЦРУ тэвсмб?

Тедниг зас гихлэ
Төрүц маһдлт уга,

Йос деерэс өгхлэ,
Ях гилго би,

Шалвринь дорагшан шувтлж
Шилврэр, өвдкүртэ ормарнь,
Шавдж, хөөннь мартшгоһар,
Шугшулж тэвх билэв.

Болв мана өдгэ
Билг ном делгрж,
Гуманность гидг юмна
Герл мандлси цагла,

Шүрүлкж кемр чи
Шүүрэд шилвр авхларн, —
Дөрви көлтэ цагасн
Деегшэн өндөһэд уга,

Харцһу улсин тоод
Харгдж эмт жиншэхч,
Һанцхи бийэн биш
Гер-бүлэн һутахч.

Эн төриг нэрэр
Эвинь олж халхмн,
Керлдхэси урд тедид
Кампадь, балта бэрүлхмн,

Кибернетикни селвг соцсч
Көвүдин серл сергэж,

Жөөләр, өвдкэл уга,
Жирһлиһинь хаалһ ясхми.

Эс гихлэ прокурор
Эврәннь үгән келх:
«Шилвртэг өдгәһәс урдкур
Шивти!» — гиж закх.

Үнәр ода келхлэ,
Үүрмүд, кезэ күртл
Уульицд, клубт биди
Уучкеси аздумдыг тесхмб?

Мана йосидан сээхи
Мандлси хөвтэ өдгэг,
Кезэ күртл эсрмүд
Кееһинь эвдж зутахмб?

ХАРЦЬУ ЧЕЕЖ— ГЕРЛТШГО

Долан жилэ сурһуль
Долһң нульмста тэгсэвчи,
Мини нөг таньл
Медрлэтэд тоолгдхар шиндлэ.

Акад юми — жирһл,
Алс зэрмдэн ишкнэ.
Толһадан дутутань, зэрмдэн,
Тоомсртаи тоод орна.

Үни келжэнэв танд.
Үлгүрлхд, мини таньл,
Хүүв, селвг кехэр
Хурж цаглань ирсн

Оли улсин нүүрт
Омгта кевэр босч,
Уралан жимилһж, миркиж,
Уха туцһаж зогсна.

Амнась аһар дүүргж
Эркин үнр кацкина.
Андрен залуһур ижлден
Эмти хэлэнэ. Тернь

Цугин толһа байжах
Цэци үг ода

Келх бээдл нарһад
Келэри урлан долана,

Эмгн сөөлцкэ дууһар
Энүнэ чишкж зарлсинь
Цуг эмти чинжж...
Цаг үрәсидән һундна.

Зуг халж одсиг
Зогсаж ода болшго,
Хөрж ичэвчи, — заяни
Харцһу чееж герлтшго.

НАРЦ

Йөрэл	3
Ил седклин үг	4
Иргчэн харсхми	7
Чеежин килэси	10
Тодлвр	12
Күүкд улст	16
Чееж герлэр дүүрнэ	20
Сээхи хаврар	21
Жирһлин тачал	23
Аш — кергт	27
Хээкрлһнэ цаг давв	28
Заһсчир	29
Ижлин белг	31
Ухан цогцм — теегэс	32
Бичкндк насн сангдв	34
Темэг ботхи соңсдг	37
Манд уга хэрү	39
Ацан	43

Үанц бишв	44
«Үиндэн, Төрски, эк болхла...»	46
Хотнури ирлхи	47
Цаһан седклин ханлт	50
Хун боли күүкн	51
«Бичх цагнь ирхлэ...»	56
Хуучна үг	57
Пушкин мана зүркид	58
Үрглжин умш	59
Эмд — эмдирлэ	61
Аркадий Кулешевд	68
«Нег хургин сүүрт...»	69
Баһчудт	71
Урдын күнклмүдт	74
Өцгрсн актрисин дун	77
«Кен болв чиги...»	80
Теңгсн урһмл	81
Үинэ бээдл	82
Ончта ке	83
Харадан бичг	84
Тег шавшси кемлэ	85
«Уйн нэрхи ацмудас...»	86
Түрүн цасн	87
Нээлт	88
«Кениг дурасмч» — гиж...	89
Үгин даалһэр	90
Хойр арат	92
Медхд кел	94
Темдгүд	95

Ацан	. . . . .	96
Туша	. . . . .	97
Цаг диглх	. . . . .	98
Эврэн ялынь да	. . . . .	99
Иргчин кемжәһәр	. . . . .	100
Кириллһни үн	. . . . .	101
«Кенәс болв чиги...»	. . . . .	102
Ичртә йовдл	. . . . .	103
Харцһу чееж — герлтшго	. . . . .	107

Давид Никитич Кугультинов
РАСКРЫТИЕ
Стихи. На калмыцком языке

Редактор Е. А. Буджалов
Художник С. В. Овшинов
Художественный редактор Ф. М. Дубров
Технический редактор В. Б.-У. Арбакова
Корректоры М. А. Чоянова, М. О. Шургучинова

ИБ № 637

Сдано в набор 5. 04. 83. Подписано в печать
26. 07. 83. К 00241. Формат 60x84¹/₃₂. Бумага ти-
пографская №1. Гарнитура литературная. Печать
высокая. Усл. печ. л. 3.25. Усл. кр.-отт. 3.39. Уч.-изд.
л. 3.0. Тираж 1000 экз. Заказ 1038. Цена 30 коп.

Калмыцкое книжное издательство,
358000, г. Элиста, ул. Революционная, 8.

Республиканская типография
Государственного комитета Калмыцкой АССР
по делам издательств,
полиграфии и книжной торговли,
358000, г. Элиста, ул. Ленина, 245.

30 коп.

ЭЛСТ
ХАЛЬМГ ДЕГТР ҮАРҮАЧ
1983

